

УДК 168.5/165.9

DOI <https://doi.org/10.30970/2078-6999-2019-23-12>

## КОНЦЕПТ, СТРУКТУРА І СУБСТРАТ У БІФУРКАЦІЙНІЙ МОДЕЛІ ОСОБИСТОСТІ

Алла Нерубасська

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

вул. Дворянська, 2, 65000, м. Одеса, Україна

e-mail: [saylor03@ukr.net](mailto:saylor03@ukr.net)

У роботі проводиться аналіз біфуркаційної моделі особистості. У цій моделі виділено дескриптори системи. На підставі тези про те, що будь-який об'єкт може бути розглянутий у вигляді системи, визначення особистості в контексті її біфуркації виглядає як ієрархія дескрипторів першого роду, а саме: концепту, структури і субстрату. Таке уявлення системи запропоновано українським філософом, професором А. Уйомовим. Крім системних уявлень, у роботі використані категорії синергетики. Поняття «точка біфуркації», «біфуркація» є центральними в цій роботі, поряд із поняттям «атрактор» (у даному дослідженні будуть використовуватися поняття «атрактор буття особистості», «біфуркаційна особистість»). Концепт подано у вигляді властивості: має свідомість і несвідоме. Елементи свідомості можуть ґрунтуватися на визначенні Р. Декарта, який зміст свідомості розглянув як подання, а також як осягнення речі, оволодіння нею. Несвідоме, як елемент концепту, можна представити у вигляді його різновидів: за З. Фройдом, К. Юнгом і Е. Фроммом. Оскільки концепт вийшов атрибутивним, то структура повинна бути реляційною. Структурою системи «людина» можуть виступити її біосоціальні відносини, які розвиваються у процесі життєдіяльності в соціумі і прогнозуються їй з огляду на індивідуальний розвиток, що і визначає її буття. У статті автор наводить аргументи на перевагу соціального над біологічним у сучасної людини. Носієм такої структури, або субстратом досліджуваної системи є сам індивід.

У системному визначенні особистості може бути відображено властивість «біфуркаційність». Біфуркаційна модель передбачає розгляд біфуркації як концептуальної властивості в системі «людина», тоді і людину потрібно визначити як «особистість із біфуркаційною свідомістю». За умови, що біфуркаційна свідомість в особистості сформувалася, структурою можуть виступити види криз (точки біфуркації й атрактори), викликані відносинами людини і навколишнього середовища (природного і соціального). Такі кризи можна назвати соціальними й індивідуальними. Автор приходять до висновку, що біфуркаційна свідомість характеризує тимчасовий, перехідний етап, і атрактором у точці біфуркації може стати формування постбіфуркаційної свідомості, яка в ідеалі схожа із властивістю «антикрихкість» (Нассім Талеб). Нассім Талеб зазначає, що цю властивість має все, що змінюється, і вона відрізняється від понять «еластичність», «гнучкість», «невразливість». Атрактори, які пов'язані з поліпшенням системи в постбіфуркаційні періоди, можна назвати «антикрихкими».

*Ключові слова:* особистість, біфуркаційна свідомість, атрактор буття, системний метод, концепт, структура, субстрат.

**Вступ.** З огляду на колосальні зміни соціального середовища, необхідно виявити ступінь впливу їх на людину та її буття в сучасних реаліях й, може бути, у реаліях майбутнього, якщо це взагалі можливо в таких умовах. Е. Тоффлер «написав про те, що людство захоплює невідомий раніше психологічний стан, який за своїм впливом може бути прирівняний до захворювання. Є в цієї хвороби і своя назва – «футурошок» – «шок майбутньо-

го». Людство може загинути не від того, що виявляться вичерпаними ресурси землі, вийде з-під контролю атомна енергія або загине понівечена природа. Люди вимруть через те, що не витримають психологічних навантажень» [12, с. 3]. Але, по-перше, людина – це дуже адаптивна істота, по-друге, вона давно підкорила природу, по-третє, на жаль, вона підкорила соціуму. Зважаючи на те, що кожна епоха по-різному маркує людину, а сучасність кардинально змінює відношення людини з навколишнім середовищем, уважаємо, що з'являється необхідність нового філософського аналізу проблеми. Коли стало зрозуміло, що монополістичний проєкт, пов'язаний із розкриттям метафізики людини, тобто людина – це головний елемент у системі людства, провалився, уважаємо актуальним розглянути біосоціальне людини в єдності та взаємозв'язку, як елементи буття особистості, виявити ступінь впливу на них криз.

**Актуальність проблеми.** Україна перебуває у тривалій кризі. Ця криза не тільки економічна, а й політична, соціальна, культурна, екологічна. На етапі реформування всіх сфер життя вважаємо актуальним не тільки поговорити про людину, яка в цих умовах повинна сформувати новий тип свідомості, щоб сприйняти сучасні реалії, але й допомогти їй адаптуватися в них. Новий тип свідомості може бути як перехідний, так і притаманний кожному новому кризовому періоду. Тому питання створення моделі сучасної людини та визначення параметрів її буття набирає нової актуальності в низці наук, зокрема у філософії.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** У ХХ цифровому столітті з'являється цифрова людина. Соціолог Н. Гайн із Великобританії таку людину назвав «символом епохи постмодерну» [16]. Р. Андрюкайтене, В. Воронкова, О. Кивлюк, В. Нікітенко, І. Рижова називають сучасну людину smart-людиною як продукт, «працюючий у високоінноваційному середовищі, детермінованому інформаційно-комунікаційними технологіями» [2]. Вони пишуть про наступний перехід інформаційного суспільства до smart-суспільства. В. Петрушенко взагалі людину побачив антиподом соціуму й історії [8]. Є. Бистрицький ставить на один п'єдестал особистість, екзистенцію і культуру [1]. В. Даренський розглянув діалог людини і природи у зрізі екзистенціальності [3]. І. Донникова представила людину і культуру кризь призму соціального порядку, вивела інтегративну роль культури у формуванні цілісного людського буття [4]. О. Князева в особистості виділяла динамічну структуру [5; 6].

У деяких роботах акцентовано тільки структурні елементи людини, деякі дослідники забагато уваги приділяли цінностям, соціальним впливам. У багатьох сучасних дослідженнях не вистачає сучасної методологічної бази. Тому в даній роботі пропонуємо скористатися системно-параметричним методом, у якому будь-який об'єкт пропонується розглядати як систему з параметрами та в їхньому взаємозв'язку. У даному дослідженні такою системою буде людина в біфуркаційному стані. Також практичне застосування системного методу є перспективним напрямом у сучасній антропологічній філософії. Такий підхід і системний аналіз біфуркаційної моделі особистості буде новизною даного дослідження. Ураховуючи, що в сучасній науці прийнято вирішувати проблеми, які є суміжними, стає зрозумілим звернення автора дослідження до синергетики, яка дає можливість розглянути людину як самоорганізуючу систему, яка впорається з будь-яким викликом природи і суспільства, та психології, яка досліджує психіку людини та почуття.

Системний аналіз біфуркаційної моделі людини зачіпає міждисциплінарні знання і, на наш погляд, тільки в синергії розвитку сучасних наук можна знайти рішення багатьох антропо-філософських проблем, на деякі з них претендує автор. Так, наприклад, психологи говорять про те, що люди сприймають вплив на них навколишньої дійсності суто індивідуально. Найчастіше люди справляються зі стрессорогенними чинниками, віднов-

люючи працездатність і функціональну надійність, і, зовні, можуть бути непомітні процеси подолання негативних ситуацій. «Хоча кожна людина тією чи іншою мірою відчуває в цих умовах негативні переживання, емоційне порушення й психічну напругу. Наявність індивідуальних розходжень у реагуванні на стрес і формуванні стресостійкості визначає зростаючий інтерес до вивчення механізмів регуляції цього стану, обґрунтування шляхів і способів його подолання» [10, с. 14]. Схожа проблематика є у філософії, де у XX столітті пролунали поняття «біфуркаційна людина», «біфуркаційна свідомість» [17], які пов'язані з переродженням сучасної людини в результаті криз.

**Мета статті** – системний аналіз біфуркаційної моделі особистості.

Нашим завданням є формулювання визначення уявлення біфуркаційної моделі особистості в системних і синергетичних категоріях. Для вирішення поставлених завдань буде використовуватися системно-параметричний метод, розроблений профессором, докт. філос. наук Авеніром Івановичем Уйомовим.

**Виклад основного матеріалу.** У роботі поняття «точка біфуркації», «біфуркація», «атрактор» (у даному дослідженні будуть використовуватися поняття «атрактор буття особистості», «біфуркаційна особистість») є центральними. З історії появи терміна «біфуркація» (від лат. – «роздвоєний») відомо, що біфуркація характеризує стан системи, що перебуває в нестійкості, ситуації «роздоріжжя», «вибору» вектора подальших змін. Біфуркація – вузлова точка розвитку, у якій перетинаються всі потенційні можливості, а також минуле, сьогодення й майбутнє системи. Спосіб проходження точок біфуркації має характер емерджентної еволюції (англ. *emergent* – «раптово виникає», від лат. *emerge* – «з'являюся», «виникаю»), стрибкоподібного процесу виникнення нових якостей, народження і загибелі колишніх ієрархічних рівнів системи. Водночас можливі поліваріантні сценарії змін: прогрес, регрес, тупикові стани, розпад, хаос, упорядкування системи [24]. Ще один ключовий термін цього дослідження – «атрактор». «Атрактор (від англ. *attract* – «залучати», «притягати») – компактна підмножина фазового простору динамічної системи, усі траєкторії з деякої околиці якого прагнуть до нього за часу, що прагне до нескінченності [24]. У даному дослідженні атрактори визначатимуть вектори виходу людини із критичного стану, після точки біфуркації її буття. Прогрес, регрес, тупикові стани, розпад, хаос, упорядкування системи – це і є можливі атрактори. У контексті даної проблеми вони стосуються сприйняття життя людиною і сприйняття свого буття, яке розглядається як система.

Що ж робити людині, яка так чи інакше відчуває внутрішню потребу виходу на новий етап свого особистісного розвитку, людині, мета якої – досягти гармонійного існування. Де ж це відоме «Я», або сьогодні існує тільки «Ми»? А якщо це так, то людина перебуває у глибокій кризі, біфуркації, і просто чекати, що система сама організується, значить запізнитися за цією самою глобалізацією. «Що ж робити?», – запитаєте ви. Багато розвинених країн обрали шлях випередження, тобто йти на крок попереду сьогодення, яке І. Пригожин представив як єдине значуще. А чи не стане така гонка фатальною для людини? Щоб відповісти на ці питання, необхідно знати характеристики людини і процеси їх появи в точках біфуркації і постбіфуркаційні періоди. Знайдемо їх, урахувавши, що деякі з них є руйнівними для системи, а деякі можуть стати її новою фазою розвитку. У цьому пошуку ми в жодному разі не претендуємо на єдино правильний варіант, однак системно-параметричний підхід, який буде запропоновано для дослідження, може стати відправною точкою для розвитку нових теорій про буття людини, антропологічних теорій тощо.

У психології в дослідженнях системи «зовнішнє середовище – особистість, що долає» [9, с. 300], підкреслюється зміна особистості в результаті зміни зовнішнього середовища, зазвичай зміна середовища пов'язується із кризою. Наприклад, звичайний переїзд

з однієї квартири в іншу приносить людині не просто незручність, а часто вводить її у стан стресу. Зібрати, пересортувати, викинути якісь речі, організувати перевезення, витратити, урешті-решт, чималі кошти на цю організацію, усе це вимотує людину і фізично, і психологічно. Однак стрес – це ще не криза. Щоб стресори не приводили до криз, біфуркацій, необхідно вибудувати механізми, стратегії подолання криз і біфуркацій. У теоретичних дослідженнях психологи проводять системно-параметричний аналіз системи «довкілля – особистість, яка долає» [9]. Сучасними психологами розробляються стратегії, які називаються «копінг-стратегії» [19; 20; 21; 22]. Щоби вийшла об'єктивна модель подолання криз, необхідна і ще одна модель – модель особистості. Уявімо ці моделі в системному вигляді.

Основним визначенням в параметричній загальній теорії систем є визначення системи на підставі трьох дескрипторів (параметрів першого роду): концепту, структури і субстрату [12]. Це визначення має подвійну форму: «1. Будь-який об'єкт є системою, за визначенням, якщо в цьому об'єкті реалізується якесь відношення, що має певну властивість. 2. Будь-який об'єкт є системою, за визначенням, якщо в цьому об'єкті реалізується якась властивість, що має певне відношення» [12].

Концепт системи може бути атрибутивним або реляційним, залежно від типу системного опису. Атрибутивному концепту відповідає реляційна структура. Реляційному концепту – атрибутивна структура. Реляційний концепт – це довільне відношення, яке задовольняє властивостям, притаманним предмету, який визначається як система. Атрибутивний «концепт» – це певна властивість, заздалегідь передбачуваний сенс, заздалегідь відома суб'єкту мета, якась початкова інформація, яка існує для системного уявлення об'єкта, на яку пізнавальний суб'єкт спирається. Відношення, що має цю властивість, тобто задовольняє їй, називається реляційною структурою. Атрибутивна структура – це властивість, яка задовольняє відношенням та відповідає реляційному концепту. Субстрат же – це сама річ, яка надається у вигляді системи, зокрема її елементи [12].

Загальна параметрична теорія систем (далі – ЗПТС) з її розглядом будь-якого об'єкта як системи, на підставі трьох дескрипторів (концепт, структура і субстрат), утворює певну цілісність. У системному відношенні й взаємозв'язку між дескрипторами можна визначити все смислове навантаження даного об'єкта. Щоб знайти цілісну модель, докт. псих. наук, професор Н. Родіна розділяє систему «зовнішнє середовище – особистість, яка долає» на дві її складові частини, підсистеми: «зовнішнє середовище» і «особистість, яка долає». На наш погляд, це не зовсім правильний підхід, тому що в цих підсистемах закладені зовсім інші, відмінні від головної системи, дескриптори. І, до речі, сам автор до цього теж приходиться, коли аналізує системи за атрибутивними параметрами. «Наведена система «зовнішнє середовище – особистість, що долає», таких змін (зміни структури системи без руйнування системи в цілому: стабільні-нестабільні системи) не допускає без руйнування цілого, вона є нестабільною. У даній системі не можна змінювати відношення – це буде вже інша система, побудована на іншій теоретичній парадигмі» [9, с. 306]. Докт. філос. наук, професор В. Шалаєв запропонував у філософії поняття «біфуркаційна людина» [17], що з'являється в сучасному суспільному просторі. Властивість «біфуркаційність» належить людині, яка вміє адаптуватися в будь-якому середовищі, навіть ворожому для неї.

Існує думка, що, не знаючи, як функціонує ідеальна система, неможливо виправити неполадку в ній. Парадоксальність же біфуркаційної людини здебільшого полягає в тому, що вона здатна швидко «перепрограмувати» себе на новий лад і фактично наосліп орієнтуватися у просторі політичних, соціальних, побутових тощо проблем. Орієнтація, однак, не означає правильність знаходження рішення. Не можна не погодитися, що зосередження на собі (певна частка егоїзму) усе ж стосується опису біфуркаційного індивіда; але цілковита відокремленість для нього менше характерна. Такі люди, виходячи з укр

суперечливого набору особистісних якостей, що дозволяють їм швидко адаптуватися до умов зовнішнього середовища, просто не можуть відокремлювати себе від соціуму, хоча, цілком можливо, не приймають його таким, яким він є на даному етапі. Отже, любов до маскультури, названа В. Шалаєвим [17] однією з відмінних рис нового типу особистості, можна порівняти зі свого роду мімікрією – способом пристосуватися, злитися із сучасним суспільством. Пропонуємо знайти системні дескриптори «людина» і визначити властивість «біфуркаційна свідомість» у цій системі.

Виділяючи елементи концепту в системі «людина», можемо зупинитися на визначенні Р. Декарта, який зміст свідомості (у нього – «психіка») розглянув як «види мислення, названі мною почуттями і поданням» [7; 23], а також як осягнення речі, оволодіння нею. Несвідоме стає чимось, що позбавлене цієї активності. Несвідоме ж як елемент концепту можна подати у вигляді його різновидів: за З. Фрейдом [13], К. Юнгом [18] і Е. Фроммом [14]. Слідом за концептом необхідно у визначенні системи «людина» виділити структуру. Оскільки концепт вийшов атрибутивним (властивість людини володіти свідомістю і несвідомим), то структура повинна бути реляційною.

Структурою системи «людина» можуть виступити її біосоціальні відносини, які розвиваються у процесі життєдіяльності в соціумі і прогноуються людиною з огляду на індивідуальний розвиток, що і визначає її буття. Пропонуємо ці відносини проаналізувати трохи глибше, тому що вони можуть перебувати в конфлікті одне з одним, можуть бути причиною біфуркації в бутті особистості. Потрібно постійно вирішувати цей конфлікт, оцінювати складності впливу соціального середовища на організм людини, розробляти механізми подолання стресів і біфуркацій. Це сьогодні активно робить психологія, не менш активно і філософія.

«Біологічний вид Людина розумна (*Homo sapiens*) являє собою унікальну життєву форму, яка поєднує в собі біологічну і соціальну сутність. Це поєднання зумовлено тривалим процесом біологічної еволюції й історичного розвитку людства <...>. Життєдіяльність людського організму ґрунтується на фундаментальних біологічних механізмах, які складають біологічну спадщину людини. Саме тому вона включена в систему природи, яка складалася протягом більшої частини історії розвитку планети незалежно від соціального <...>. Із соціальної сутності людей випливають закономірності та напрями історичного розвитку людства <...>. Так, природний відбір – рушійний фактор еволюції живих організмів – втратив своє значення (наприклад, у видоутворенні) у розвитку людини, поступившись соціальним факторам, які мають провідну роль» [25].

Аналізуючи, що важливіше в людині: біологічне або соціальне, ми відштовхувалися від досягнень сучасної науки. Біологічне в людині, без сумнівів, є унікальною системою. Зі списку системних параметрів варто виділити параметр «сильні – слабкі» системи [12], і біологічне віднести до сильної системи тому, що в ній всі елементи функціонують абсолютно. Маються на увазі органи і всі системи організму. Організм – це самоорганізуюча система, якщо говорити мовою синергетики. Із цієї системи нічого не можна забрати або додати до неї без руйнування всієї системи. Соціальне в людині варто розглянути як слабку систему, тому що, на відміну від сильних систем, такі системи допускають додавання і вилучення елементів системи без її руйнування. Але ці твердження були б абсолютно правильні, поки людина в історії свого розвитку не створила науку. Завдяки соціальним інститутам (наука також є соціальним інститутом – А. Н.) людина сьогодні навчилася не просто видаляти якісь органи (елементи системи), наприклад, нирку, а й замінювати їх аналогічними (трансплантологія), і, якщо заглянути в майбутнє, то незабаром буде повсюдне використання штучних 3D-органів, кіборгів тощо. Можливо, це врятує велику кількість людей від смерті.

Тому біологічне в сучасності вже не є сильною, завершеною системою, а стає відкритою, слабкою системою, але це не означає, що менш унікальною. Унікальність людського організму полягає в можливості і вмінні його відновлюватися, використовуючи сучасні досягнення науки, та продовжувати життя. Соціальне сьогодні важливіше, більш значуще біологічного тією мірою, у якій людина, замінивши елемент (і біологічний також – А. Н.), стає краще, ефективніше, функціональніше, і це набагато більше, ніж поняття «здатність до відновлення» у психологів, і це додало, у нашому розумінні, ваги не біологічному, а соціальному в людині.

Із двома дескрипторами (концептом і структурою) визначено. Тепер необхідно визначити третій дескриптор – субстрат.

Носієм такої структури, або субстратом досліджуваної системи є людський організм (сам індивід).

Практичні дії соціального суб'єкта (людини) приводять до власних флуктуацій, біфуркацій та інших нестабільностей. Знайдемо місце властивості «біфуркаційність» у системі «людина». Як уже було запропоновано, можна біфуркацію розглянути як концептуальну властивість у системі «людина», тоді і людину потрібно визначити як «особистість із біфуркаційною свідомістю». Щоби знайти реляційну структуру такої системи, як другий дескриптор, потрібно враховувати причину, яка приведе людину до формування біфуркаційної свідомості. Потрібно врахувати і ще один момент, який може перешкодити формуванню біфуркаційної свідомості. Це, наприклад, віра в Бога. За умови, що біфуркаційна свідомість сформувалася, структурою можуть виступати види криз, спричинені формуючими відносинами людини і навколишнього середовища (природного і соціального). Такі кризи можна назвати соціальними й індивідуальними. Соціальні кризи можуть привести людину в точку біфуркації обставинами, що не залежать від людини і вимагають від неї нових рішень, часто нестандартних, переформування життєвих принципів, перегляду своїх фундаментальних життєвих точок опори тощо. Зазвичай такі кризи завжди призводять до формування біфуркаційної свідомості або часткової її появи. «Людина відповідальна за свої вчинки. Християнство повчає людину, як не збитися з дороги спасіння, і найбільш небезпечним вважає самовільний гріх, тобто зло за своїм бажанням, учинене добровільно. Сучасний європейський Захід пройнятий секуляризацією. Для масової культури як псевдокультури характерний моральний релятивізм, моральна всюдозволеність, які ведуть до нігілізму. Панують примітивні моделі людини, зокрема, людини споживачкої, людини розважальної, яка постійно прагне видовищ (спортивних, мистецьких тощо), забав» [15].

Такого роду біфуркації людина приймає самостійно, маючи вибір: прийняти чи ні. Це криза індивідуальна. Однак можна сказати, що масштаби цієї кризи стають загальносоціальними, загальнокультурними. Є й інша думка щодо таких змін. Поліпшеною якістю після криз стає властивість «антикрихкість» [10]. І вона за змістом найближче описує саме постбіфуркацію, тобто той стан розвитку свідомості, який пережила людина з уже сформованою біфуркаційністю як тимчасовою, перехідною властивістю. Це привело до утворення нової системи з поліпшеними якостями. Автор порівнює сенс цієї властивості з народною мудрістю, у якій говориться, що труднощі загартовують наш характер, або «якщо життя всучило тобі лимон – зроби з нього лимонад» [10, с. 73].

Нассім Таліб підкреслює особливу різницю між «антикрихкістю» і «еластичністю», «гнучкістю», «невразливістю». Головна різниця полягає в тому, що система, пройшовши випробування і залишившись без зміни – гнучка, еластична, невразлива тощо, але не «антикрихка». Ці наслідки атрактора в постбіфуркації можна вважати позитивними (прогрес), але не найкращими. А ось атрактори, які пов'язані з поліпшенням систе-

ми в постбіфуркаційні періоди, можна назвати «антикрихкими». Вони найбільш бажані в біфуркаційній моделі особистості. «Цією властивістю володіє все те, що змінюється із часом: еволюція, ідеї, революції, політичні системи, технічні інновації, процвітаюча культура й економіка, фірма, яка вижила, гарні кулінарні рецепти (скажімо, курячий суп або татарський біфштек із краплею коньяку), місто, яке розвивається, системи права, екваторіальні ліси, стійкість бактерій до антибіотиків <...>. Навіть людство як вид на цій планеті <...> Унікальність антикрихкості полягає в тому, що вона дозволяє нам працювати з невідомістю <...> і домогтися успіху» [10, с. 20]. В особистості для формування біфуркаційної свідомості і зростання духовності бажаним є формування такого атратора особистісної системи буття, як постбіфуркаційна свідомість, яка антикрихка. Синергія розглянутих властивостей обов'язковим чином вбіфуркаційній моделі і її ефективності для сучасної людини.

**Висновок.** Отже, у статті запропоновано приклад використання системного методу (системно-параметричного) у гуманітарних науках і модель двох систем: «особистість» і «біфуркаційна особистість». Розглянуто параметри цих систем: концепт, структура, субстрат, «сильні – слабкі», наведено аргументи на користь параметра «слабкі» системи. Наведено приклади міждисциплінарності проблеми особистості та проведена аналогія понять із психології («копінг», «подолання», «здатність до відновлення») та філософії («аттрактори буття», «біфуркаційна свідомість», «біфуркаційна людина»). Властивість «володіти біфуркаційною свідомістю» – це тільки перехідний період для людини з метою особистісного росту. Тому автор статті навела приклади інших, більш бажаних властивостей: постбіфуркаційність і «антикрихкість».

У перспективі роботи подальший, більш глибокий аналіз систем «особистості» та «біфуркаційної особистості» (на підставі списку атрибутивних параметрів (24 параметри), як необхідний для створення нових стратегій життя та буття. Наведено тільки один приклад дескрипторного визначення систем (з атрибутивним концептом), але також можливий інший, з реляційним концептом. Матеріали роботи можна використовувати на семінарах із філософії науки, системних семінарах, тренінгах особистісного росту тощо.

### Список використаної літератури

1. Ідея культури: виклики сучасної цивілізації / Є. Бистрицький та ін. Київ : Альтерпрес, 2003. 192 с.
2. Воронкова В., Кивлюк О., Андрюкайтене Р. Антропологічні виміри смарт-суспільства: теоретико-концептуальний досвід. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. № 73. С. 25–40. DOI: 10.30839/2072-7941.2018.143880.
3. Даренський В. Діалогіка мистецтва: людинотворчий вимір. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія «Філософія. Культурологія». 2010. URL: [www.irbis-nbuv.gov.ua](http://www.irbis-nbuv.gov.ua) › [irbis\\_nbuv](http://irbis_nbuv.gov.ua) › [cgiirbis\\_64](http://cgiirbis_64).
4. Донникова И. Культурогенная сущность социальной самоорганизации : монография. Одесса : Печатный дом, 2011. 280 с.
5. Князева Е., Курдюмов С. Основания синергетики. Человек, конструирующий себя и свое будущее. Москва : Либроком, 2011. 264 с.
6. Куркина Е., Князева Е. Методология сетевого анализа социальных структур. *Философия науки и техники*. 2017. Т. 22. № 2. С. 120–135.
7. Олешкевич В. Рождение новой психической культуры. Москва, 1997. С. 352.
8. Петрушенко В. Цінності як конроверза тенденції руху до постлюдськості. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2015. Вип. 6. С. 120–123. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc\\_2015\\_6\\_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2015_6_31).
9. Родіна Н. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання : монографія. Одеса, 2011. 364 с.

10. Талеб Нассим Николас. Антихрупкость. Как извлечь выгоду из хаоса. Пер. с англ. Н. Караева. Москва : КоЛибри ; Азбука-Аттикус, 2016. 768 с.
11. Тоффлер Э. Шок будущего. Пер. с англ. Москва : АСТ, 2002. 557 с.
12. Уёмов А. Системный подход и общая теория систем. Москва : Мысль, 1978. 272 с.
13. Фрейд З. Психология бессознательного. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 194 с.
14. Фромм Э. О методе и задаче аналитической социальной психологии. Заметки о психоанализе и историческом материализме (*Über Methode und Aufgaben einer analytischen Sozialpsychologie. Bemerkungen über Psychoanalyse und historischen Materialismus*). *Zeitschrift für Sozialforschung*. Франкфурт-на-Майне : Institut für Sozialforschung, 1932. № 1. S. 28–54.
15. Цимбрикевич Й, Фреїк Н. Природничо-філософське тлумачення протидії ентропії у живому світі. *Фізика і хімія твердого тіла*. 2014. Т. 15. № 3. С. 680–683.
16. Чистякова О. Человек в культуре модерна и постмодерна. URL: <https://cyberleninka.ru/> (дата звернення: 20.11.2018).
17. Шалаев В. Бифуркационный человек в глобализирующемся мире. Мат. IV ВСК. Москва : РОС, 2002.
18. Юнг К.Г. Архетипы та колективне несвідоме. Пер. Є. Котюк. Львів : Астролябія, 2018. 608 с.
19. Schwarzer R., Knoll N. Positive coping: mastering demands and searching for meaning. New-York : McGraw-Hill, 2003. 468 p.
20. Schwarzer R. Stress, Resources, and Proactive Coping. *Applied Psychology : An International Review*. 2001. № 50 (3). P. 400–407.
21. Simon H. Model of Man. *Social and Rational* / Y.A. Simon. New-York : John Wiley&Sons. 1957. 279 p.
22. Scheck C., Kinicki A. Identifying the antecedents of coping with an organizational acquisition: A structural assessment. *Journal of Organizational Behavior*. 2000. № 21. P. 627–648.
23. URL: <http://terme.ru/slovari/istorija-i-filosofija-nauki.html>.
24. URL: <https://www.ukr.net/> аттрактор.
25. URL: <http://biofile.ru/chel/1685.html>.

## CONCEPT, STRUCTURE AND SUBSTRAT AT THE BIFURCATION MODEL OF PERSONALITY

**Alla Nerubasska**

*Odessa National University of I.I. Mechnikov  
Dvoryanska str., 2, 65000, Odesa, Ukraine  
e-mail:saylor03@ukr.net*

This paper contains an analysis of the bifurcation model of personality. There are system descriptors identified in this model. Taking the thesis that any object may be considered as a system as a basis, identification of personality in the context of its bifurcations looks like a hierarchy of first kind descriptors, namely: a concept, a structure and a substrate. Such system conception was developed by A. Uyomov, the Ukrainian Philosopher and Professor. Along with the system conceptions, the work includes synergetic categories. The concepts of “bifurcation point” and “bifurcation” are central in this work along with the concept “attractor” (in this study, the concepts of “attractor of personality existence” and “bifurcation personality” will be used). The concept is presented as a property: conscious and unconscious. The elements of consciousness may be based on the definition proposed by R. Descartes who considered the mental content as a conception and as understanding and comprehension of a thing. Unconscious, as a concept element, may be presented as its varieties: according to Sigmund Freud, Carl Jung and Erich Fromm. As the concept turned to be attributive, the structure must be relational. The



structure of the “human” system may be the human’s biosocial relationships which are developed in the process of his life activities in the society and is projected by the human by virtue of the individual development and that is what determines his existence. In the article, the author provides arguments for superiority of social over biological in a man of today. The persons themselves are bearers of such structure or substrates of the system being analyzed.

The personality definition used in the system may include the “bifurcation” property. The bifurcation model suggests considering bifurcation as a conceptual property in the “human” system, therefore the human must be defined as a “personality with bifurcation consciousness”. Given that bifurcation consciousness has already been developed in a personality, the structure may be presented by types of crises (bifurcation points and attractors) caused by the relations between human and the environment (natural and social) which are being developed. Such crises may be referred to as social and individual crises. The author comes to the conclusion that bifurcation consciousness characterizes a temporary transitional phase, and the development of postbifurcation consciousness which is theoretically similar to the property of “antifragility” (Nassim Taleb) may become an attractor in the bifurcation point. According to Nassim Taleb, this is the property of everything that changes and it is different from the concepts of resilience, flexibility or invulnerability. The attractors related to the system improvement in postbifurcation periods may be considered “antifragile”.

*Key words:* personality, bifurcation being, attractor of being, system method, concept, structure, substrate.